

Технічні науки

УДК 539.382.2

Богатирчук Анатолій Степанович

*кандидат фізико-математичних наук, доцент,
доцент кафедри вищої математики
Національний авіаційний університет*

Богатырчук Анатолий Степанович

*кандидат физико-математических наук, доцент,
доцент кафедры высшей математики
Национальный авиационный университет*

Bogatyrchuk Anatoliy

*Candidate of Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Higher Mathematics
National Aviation University*

Кудзіновська Інна Павлівна

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри вищої математики
Національний авіаційний університет*

Кудзиновская Инна Павловна

*кандидат технических наук, доцент,
доцент кафедры высшей математики
Национальный авиационный университет*

Kudzinovs'ka Inna

*Candidate of Technical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Higher Mathematics
National Aviation University*

Романенко Вікторія Миколаївна

*кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри вищої математики імені проф. Можара В. І.
Національний університет харчових технологій*

Романенко Виктория Николаевна

*кандидат физико-математических наук,
доцент кафедры высшей математики имени проф. Можара В.И.
Национальный университет пищевых технологий*

Romanenko Victoria

*Candidate of Physical and Mathematical Sciences,
Associate Professor V. I. Mozhar Higher Mathematics Department
National University of Food Technology*

**РОЗРАХУНОК КОНЦЕНТРАЦІЇ НАПРУЖЕНЬ У СФЕРИЧНИХ
КОМПОЗИТНИХ ОБОЛОНКАХ З ОТВОРАМИ
РАСЧЕТ КОНЦЕНТРАЦИИ НАПРЯЖЕНИЙ В СФЕРИЧЕСКИХ
КОМПОЗИТНЫХ ОБОЛОЧКАХ С ОТВЕРСТИЯМИ
CALCULATION OF CONCENTRATION OF TENSIONS IN SPHERICAL
COMPOSITE SHELLS WITH HOLES**

***Анотація.** Подано методикау визначення напружено-деформованого стану сферичної композитної оболонки з отворами. Використано модель оболонок типу Тимошенка. Застосовано метод скінченних елементів. Досліджено розподіл напружень навколо отворів.*

***Ключові слова:** оболонка, круговий отвір, композитний матеріал, метод скінченних елементів, гіпотеза Тимошенка, напружено-деформований стан.*

***Аннотация.** Представлена методика определения напряженно-деформированного состояния сферической композитной оболочки с*

отверстиями. Использована модель оболочек типа Тимошенко. Применен метод конечных элементов. Исследовано распределение напряжений вокруг отверстий.

Ключевые слова: оболочка, круговое отверстие, композитный материал, метод конечных элементов, гипотеза Тимошенко, напряженно-деформированное состояние.

Summary. The method of determination of the tensely-deformed state of spherical composite shell with holes is proposed. The shells model of Timoshenko is used. The method of finite elements is used. Distribution of tensions around the holes is investigated.

Key words: shell, circular hole, composite material, finite elements method, hypothesis of Timoshenko, tensely-deformed state.

Вступ. У техніці та різних областях промисловості у якості елементів конструкцій часто використовуються оболонки з отворами, виготовлені з композитних матеріалів. Проблема концентрації механічних напружень навколо отворів зумовлює необхідність постійного вдосконалення та розробки нових методів дослідження напружено-деформованого стану композитних оболонок.

Основні результати розрахунку напружено-деформованого стану сферичних композитних оболонок з отворами відображені в [1, с. 342].

Метою даної роботи є дослідження напружено-деформованого стану в композитній сферичній оболонці з двома отворами під дією внутрішнього тиску.

Постановка задачі та методи дослідження. Розглянемо напружено-деформований стан сферичної оболонки товщиною h із композитного матеріалу, послабленої двома круговими отворами однакового радіуса r_0 , яка знаходиться під дією внутрішнього тиску інтенсивності p_0 .

Криволінійна система координат (α, β) вибиралась так, що вісь α проходить через центри отворів, а вісь β проходить через середину лінії центрів отворів.

Виділимо в оболонці окіл Ω , що містить отвори. Як відомо [1, с. 325], зони концентрації напружень навколо отворів мають локальний характер і практично затухають на відстані одного-двох діаметрів цих отворів. Тому припускаємо, що границя Γ околу Ω настільки віддалена від контурів отворів Γ_0 , що зовні неї збурення напружень, спричинених наявністю отворів, практично затухають.

Віднесемо серединну поверхню оболонки до системи криволінійних ортогональних координат (α, β) . Надалі виходимо з варіаційного рівняння Лагранжа, записаного для околу Ω :

$$\iint_{\Omega} \{ \delta V_0 - (p_1 \delta u_1 + p_2 \delta u_2 + p_n \delta w + m_1 \delta \gamma_1 + m_2 \delta \gamma_2) \} A_1 A_2 d\alpha d\beta - \\ - \int_{\Gamma_1} (T_{tt}^0 \delta u_t + T_{ts}^0 \delta u_s + T_{th}^0 \delta w + G_{tt}^0 \delta \gamma_t + G_{ts}^0 \delta \gamma_s) d\Gamma = 0,$$

$$\delta V = T_1 \delta \varepsilon_1 + T_2 \delta \varepsilon_2 + S_{12} \delta \varepsilon_{12} + G_1 \delta k_1 + G_2 \delta k_2 + 2H_{12} \delta k_{12} + Q_1 \delta \varepsilon_{13} + Q_2 \delta \varepsilon_{23}, \quad (1)$$

де V_0 – питома енергія деформації;

A_1, A_2 – коефіцієнти квадратичної форми серединної поверхні оболонки;

p_1, p_2, p_n, m_1, m_2 – система зовнішніх сил і моментів, заданих на поверхні оболонки;

$T_{tt}^0, T_{ts}^0, T_{th}^0, G_{tt}^0, G_{ts}^0$ – система зовнішніх сил і моментів, заданих на границі області Ω ;

$T_1, T_2, S_{12}, Q_1, Q_2$ – нормальні, зсувні і поперечні зусилля в оболонці;

G_1, G_2, H_{12} – згинні та скручуючий моменти;

k_1, k_2, k_{12} – нормальні кривизни та геодезичне кручення серединної поверхні;

$\varepsilon_1, \varepsilon_2, \varepsilon_{12}, \varepsilon_{13}, \varepsilon_{23}$ – компоненти деформацій;

$u_1, u_2, w, \gamma_1, \gamma_2$ – узагальнені переміщення серединної поверхні оболонки, через які виражається поле переміщень

$$U_1 = u_1(\alpha, \beta) + z\gamma_1(\alpha, \beta),$$

$$U_2 = u_2(\alpha, \beta) + z\gamma_2(\alpha, \beta), \quad \left(-\frac{h}{2} \leq z \leq \frac{h}{2}\right), \quad W = w(\alpha, \beta). \quad (2)$$

Геометричні співвідношення між компонентами деформацій і узагальненими переміщеннями мають вигляд:

$$\varepsilon_1 = \frac{1}{A} \frac{\partial u}{\partial \alpha} + \frac{\nu}{AB} \frac{\partial A}{\partial \beta} + k_\alpha w, \quad \varepsilon_2 = \frac{1}{B} \frac{\partial v}{\partial \beta} + \frac{u}{AB} \frac{\partial B}{\partial \alpha} + k_\beta w,$$

$$\varepsilon_{12} = \frac{A}{B} \frac{\partial}{\partial \beta} \left(\frac{u}{A} \right) + \frac{B}{A} \frac{\partial}{\partial \alpha} \left(\frac{v}{B} \right) - 2k_{\alpha\beta} w, \quad (3)$$

$$\varepsilon_{13} = \gamma_1 + \frac{1}{A} \frac{\partial w}{\partial \alpha} + \delta(-k_\alpha u + k_{\alpha\beta} v), \quad \varepsilon_{23} = \gamma_2 + \frac{1}{B} \frac{\partial w}{\partial \beta} + \delta(-k_\beta v + k_{\alpha\beta} u),$$

$$\chi_1 = \frac{1}{A} \frac{\partial \gamma_1}{\partial \alpha} + \frac{\gamma_2}{AB} \frac{\partial A}{\partial \beta}, \quad \chi_2 = \frac{1}{B} \frac{\partial \gamma_2}{\partial \beta} + \frac{\gamma_1}{AB} \frac{\partial B}{\partial \alpha},$$

$$2\chi_{12} = \frac{A}{B} \frac{\partial}{\partial \beta} \left(\frac{\gamma_1}{A} \right) + \frac{B}{A} \frac{\partial}{\partial \alpha} \left(\frac{\gamma_2}{B} \right).$$

Співвідношення пружності для трансверсально-ізотропної оболонки виражаються формулами:

$$T_1 = B(\varepsilon_1 + \nu\varepsilon_2), \quad T_2 = B(\varepsilon_2 + \nu\varepsilon_1), \quad S_{12} = \frac{B(1-\nu)}{2} \varepsilon_{12}, \quad G_1 = D(\chi_1 + \nu\chi_2),$$

$$G_2 = D(\chi_2 + \nu\chi_1), \quad H_{12} = \frac{D(1-\nu)}{2} 2\chi_{12}, \quad Q_1 = K_1 \varepsilon_{13}, \quad Q_2 = K_2 \varepsilon_{23}, \quad (4)$$

де

$$B = \frac{Eh}{1-\nu^2}, \quad D_{ij} = \frac{Eh^3}{12(1-\nu^2)}, \quad K = \frac{5}{6} hG.$$

Граничні умови на контурах отворів запишуться у вигляді:

$$T_{\rho} = -\frac{p_0 R}{2}, Q_{\rho} = -\frac{p_0 r_0}{2}, S_{\rho\theta} = G_{\rho} = H_{\rho\theta} = 0. \quad (5)$$

Підставивши (3) в (4), а останнє – в (1) з урахуванням (5), отримаємо варіаційне рівняння відносно змінних $u_1, u_2, w, \gamma_1, \gamma_2$:

$$I(u_1, u_2, w, \gamma_1, \gamma_2) = 0.$$

Для розв'язання задачі застосуємо метод скінченних елементів [3, с. 31]. Розбиваємо область на квадратичні ізопараметричні елементи, що мають по вісім вузлів. На кожному з цих елементів вводимо локальну систему координат (ξ, η) таку, що $|\xi| \leq 1, |\eta| \leq 1$. При цьому перетворення від локальних координат до глобальних здійснюється за допомогою функцій форми

$$\begin{aligned} \varphi_i &= \frac{1}{4}(1 + \xi_0)(1 + \eta_0)(\xi + \eta_0 - 1), \quad (i = 1, 3, 5, 7); & \varphi_i &= \frac{1}{2}(1 - \xi^2)(1 + \eta_0), \quad (i = 2, 6); \\ \varphi_i &= \frac{1}{2}(1 + \xi_0)(1 - \eta^2), \quad (i = 4, 8) \end{aligned} \quad (6)$$

співвідношеннями

$$\alpha = \sum_{i=1}^8 \alpha^i \varphi_i, \quad \beta = \sum_{i=1}^8 \beta^i \varphi_i, \quad (7)$$

де $\xi_0 = \xi \xi_i, \eta_0 = \eta \eta_i, (\xi_i, \eta_i), (\alpha^i, \beta^i)$ – координати i -го вузла відповідно в локальній і глобальній системах координат.

Зв'язок з глобальною системою координат (α, β) здійснюється за допомогою співвідношень

$$\alpha = \sum_{i=1}^8 \alpha^i \varphi_i(\xi, \eta), \quad \beta = \sum_{i=1}^8 \beta^i \varphi_i(\xi, \eta).$$

Якщо потрібно розглядати криволінійний відрізок у локальній системі координат, що збігається, наприклад, зі стороною елемента $\eta = -1$, то в такому випадку цей відрізок кривої буде задано співвідношеннями

$$\alpha = \sum_{i=1}^3 \alpha^i \varphi_i(\xi), \quad \beta = \sum_{i=1}^3 \beta^i \varphi_i(\xi, \eta), \quad (-1 \leq \xi \leq 1),$$

а елемент дуги матиме вигляд [2, с. 231]:

$$d\Gamma = \left\{ \left(\sum_{i=1}^3 \alpha^i \varphi_i'(\xi) \right)^2 + \left(\sum_{i=1}^3 \beta^i \varphi_i'(\xi) \right)^2 \right\}^{1/2} d\xi.$$

Переміщення на кожному з елементів інтерполюються поліномами

$$u_1 = \sum_{i=1}^8 u_1^i \varphi_i, \dots, \gamma_2 = \sum_{i=1}^8 \gamma_2^i \varphi_i, \quad (8)$$

де u_1^i, \dots, γ_2^i – шукані переміщення в i -му вузлі.

Для заміни варіаційного рівняння його дискретним аналогом необхідні вирази похідних від переміщень $u_1, u_2, w, \gamma_1, \gamma_2$ за змінними α, β .

Для цього використаємо відомі формули зв'язку похідних у двох різних системах координат $\delta = J\mu$, де

$$\delta = \left(\frac{\partial \varphi}{\partial \xi}, \frac{\partial \varphi}{\partial \eta} \right)^T, \quad \mu = \left(\frac{\partial \varphi}{\partial \alpha}, \frac{\partial \varphi}{\partial \beta} \right)^T,$$

$$\Delta = \left(\sum_{i=1}^8 \alpha^i \frac{\partial \varphi_i}{\partial \xi} \right) \left(\sum_{i=1}^8 \beta^i \frac{\partial \varphi_i}{\partial \eta} \right) - \left(\sum_{i=1}^8 \alpha^i \frac{\partial \varphi_i}{\partial \eta} \right) \left(\sum_{i=1}^8 \beta^i \frac{\partial \varphi_i}{\partial \xi} \right),$$

$$J = \begin{pmatrix} \frac{\partial \alpha}{\partial \xi} & \frac{\partial \beta}{\partial \xi} \\ \frac{\partial \alpha}{\partial \eta} & \frac{\partial \beta}{\partial \eta} \end{pmatrix} \quad \text{– матриця Якобі, і розв'язуючи їх відносно } \mu, \text{ що у}$$

даному випадку можливо завдяки невідродженості перетворення, отримаємо

$$\frac{\partial \varphi}{\partial \alpha} = \left(\frac{\partial \beta}{\partial \eta} \frac{\partial \varphi}{\partial \xi} - \frac{\partial \beta}{\partial \xi} \frac{\partial \varphi}{\partial \eta} \right) / \det J, \quad \frac{\partial \varphi}{\partial \beta} = \left(-\frac{\partial \alpha}{\partial \eta} \frac{\partial \varphi}{\partial \xi} + \frac{\partial \alpha}{\partial \xi} \frac{\partial \varphi}{\partial \eta} \right) / \det J.$$

Тоді шукані похідні від переміщень з урахуванням відповідних формул матимуть вигляд

$$\frac{\partial u_1}{\partial \alpha} = \sum_{i=1}^8 u_1^i \left\{ \left(\frac{\partial \varphi_i}{\partial \xi} \sum_{j=1}^8 \beta^j \frac{\partial \varphi_j}{\partial \eta} - \frac{\partial \varphi_i}{\partial \eta} \sum_{j=1}^8 \beta^j \frac{\partial \varphi_j}{\partial \xi} \right) / \Delta \right\},$$

$$\frac{\partial u_1}{\partial \beta} = \sum_{i=1}^8 u_1^i \left\{ \left(-\frac{\partial \varphi_i}{\partial \xi} \sum_{j=1}^8 \alpha^j \frac{\partial \varphi_j}{\partial \eta} + \frac{\partial \varphi_i}{\partial \eta} \sum_{j=1}^8 \alpha^j \frac{\partial \varphi_j}{\partial \xi} \right) / \Delta \right\},$$

$$\Delta = \left(\sum_{i=1}^8 \alpha^i \frac{\partial \varphi_i}{\partial \xi} \right) \left(\sum_{i=1}^8 \beta^i \frac{\partial \varphi_i}{\partial \eta} \right) - \left(\sum_{i=1}^8 \alpha^i \frac{\partial \varphi_i}{\partial \eta} \right) \left(\sum_{i=1}^8 \beta^i \frac{\partial \varphi_i}{\partial \xi} \right).$$

Похідні від інших узагальнених переміщень $u_2, w, \gamma_1, \gamma_2$ мають такі ж вирази заміною символу u_1 відповідно на u_2 і т. д. Далі співвідношення підставляємо у варіаційне рівняння, у яке попередньо підставлені граничні умови, а змінні $u_1, u_2, w, \gamma_1, \gamma_2$ виражені через $u_1^i, u_2^i, w^i, \gamma_1^i, \gamma_2^i$. Потім прирівнюємо коефіцієнти при однакових варіаціях $\delta u_1, \delta u_2, \delta w, \delta \gamma_1, \delta \gamma_2$, враховуємо їх незалежність і отримуємо вирази для обчислення коефіцієнтів матриці системи алгебраїчних рівнянь. Для обчислення вкладів у величину коефіцієнтів цієї системи рівнянь, що відповідають фіксованому вузлу за елементом E , який містить цей вузол, необхідно проінтегрувати отримані вирази за цим елементом. Для цього використаємо квадратурні формули Гауса, що мають по два вузли за кожною змінною:

$$\int_{-1}^1 \int_{-1}^1 G(\xi, \eta) d\xi d\eta \approx \sum_{i=1}^2 \sum_{j=1}^2 W_i W_j G(\xi_i, \eta_j).$$

Отже, таким чином інтегруємо за кожним елементом E , потім складаємо вклади при однакових варіаціях у вузлі, що вносять усі елементи, і які містять цей вузол. У результаті отримуємо алгоритм формування матриці системи, яка має вигляд

$$\sum_{n=1}^N \left(A_i^{1,n} u_1^n + A_i^{2,n} u_2^n + A_i^{3,n} w^n + A_i^{4,n} \gamma_1^n + A_i^{5,n} \gamma_2^n \right) = B_i, \quad (i = 1, 2, 3, \dots, 5N),$$

де N – число вузлів сітки, u_1^n, \dots, γ_2^n – шукані переміщення в n -му вузлі області оболонки. Величини $A_i^{k,n}$ визначають матрицю жорсткості.

Матриця симетрична і має стрічкову структуру. Ширина стрічки залежить від способу нумерації вузлів. Розбиття області Ω на елементи, інтегрування, формування матриці системи рівнянь і її розв'язування виконуються на комп'ютері за допомогою програми, складеної на мові C++ [4, с. 71].

Результати обчислень. Проведено обчислення для сферичної оболонки, послабленої двома круговими отворами однакового радіуса з такими параметрами:

$$r_0/R = 0,05, \quad r_0/h = 0,17, \quad \nu = 0,3, \quad E/G = 50.$$

Унаслідок симетрії відносно осей координат розрахунки проводились для чверті оболонки: визначався напружено-деформований стан оболонки при фіксованій відстані між отворами l ($l/r_0 = 2,5$); обчислювались коефіцієнти концентрації кільцевих зусиль $k_{1\theta} = 1 + T_\theta/p$ і максимальних за товщиною оболонки кільцевих моментів $k_{2\theta} = 6G_\theta/ph$ по контуру отвору, де $p = p_0R/2$ – максимальне зусилля в оболонці без отвору (спільна точка контура отвору та перемички має координату $\theta = \pi$).

У табл.1. наведено значення $k_{1\theta}$, $k_{2\theta}$ у залежності від кількості вузлів (елементів).

Таблиця 1

Коефіцієнти концентрації кільцевих зусиль та кільцевих моментів

К-ть вузлів (елементів)	θ					
	0		$\pi/2$		π	
	$k_{1\theta}$	$k_{2\theta}$	$k_{1\theta}$	$k_{2\theta}$	$k_{1\theta}$	$k_{2\theta}$
59(14)	3,06	0,73	2,87	0,71	6,80	2,10
149(40)	3,08	0,81	2,81	0,69	5,72	2,07
275(78)	3,09	0,79	2,82	0,69	5,59	2,00
533(156)	3,09	0,79	2,82	0,69	5,50	1,97

Джерело: розробка авторів

Висновки

У результаті проведених досліджень:

- 1) розроблено алгоритм знаходження напружено-деформованого стану у сферичних оболонках з отворами, виготовлених з композитного матеріалу;
- 2) виведено співвідношення коефіцієнтів для формування матриці системи лінійних алгебраїчних рівнянь, до яких звелась задача;
- 3) складено програму на алгоритмічній мові C++, у результаті застосування якої отримано конкретні числові результати.

Розроблена методика дозволяє обчислювати напружено-деформований стан у довільній точці сферичної композитної оболонки з отворами і може бути застосована при проектуванні та розрахунках елементів конструкцій відповідної форми.

Література

1. Методы расчета оболочек. Т.1. Теория тонких оболочек, ослабленных отверстиями / [А.Н. Гузь, И.С. Чернышенко, Вал.Н. Чехов, Вик.Н. Чехов, К.И. Шнеренко]. К.: Наук. думка, 1980. 636 с.
2. Пелех Б.Л. Слоистые анизотропные пластины и оболочки с концентраторами напряжений / Б.Л. Пелех, В.А. Лазько. К.: Наук. думка, 1982. 296 с.
3. Зенкевич О. Конечные элементы и аппроксимация: пер. с англ. / О. Зенкевич, К. Морган. – М.: Мир, 1986. 318 с.
4. Глинський Я.М. C++ і C++ Builder / Я.М. Глинський, В.Є. Анохін, В.А. Рязьська. Львів: Деол, 2003. 192 с.